

Fdo., *Doc. Val. ACA* I, 162); 1436 (BSCC xiv, 482); S. XVI: *Memor. Muñoz*, BSCC xiv, 430. *Ezlida* en doc. de 1247 (Huici, I, 451). El 1248, en la carta de poblament d'Onda, l'afrontació és: «in te. de Burriana --- Belchin et cum serra q. dividit cum Artana et cum te. de *Eslida* --- *Givieyo* --- *Fanzara* --- *Millars* --- *Alchalaten* ---» (GGRV, 804, i n. 525). Hi ha una cita de l'aljama d'*Eslida* a les *Cartas de Población* de Font i Rius (251).

En el moment de la gran revolta dels moros captanejats per Alazrac, hom escriu a Pere el Gran, a. 1276, llavors infant «--- les *Serras de Eslida*» (Soldevila, *P. el Gran* I, 2a., p. A-50, 82); perquè com explica el pare, Jaume I, en la *Cròn.*: «si Penacadel (e) lo port de Cocentayna se perdia, --- seria gran desconort dels christians, dessà d'*Eslida* e de Beo ---», car s'esqueia que també hi havia uns cristians de la banda d'«Alcaniç, e Castellot, que-ls entraven per fer mal ---» (§ 70, Ag. 388,3f).

Havent estat conquistada Eslida per Jaume I, sense resistència, el 1242 el rei concedeix als moros una carta, alhora carta de poblament, datada a Artana, per la qual atorga privilegi als moros d'*Eslida*, Ahín, Beo, Senguier, Palmes i Sueras, la propietat de llurs terres, a canvi de la paga d'un delme, amb lliure ús de llur religió corànica, i jurisdicció de llur cadí (*Col. Doc. Inéd. Hi. Esp.* XVIII). El 1255 va donar aquest poble a Teresa G. de Vidaurre (GGRV, 785, 910); 1260, en la disputa sobre les aigües de la séquia d'Uixó aHeguen que Çahen, quan Eslida se li revoltà, disposà que fos d'Uixó, però els d'*Eslida* exhibeixen carta de Çahen, i Jaume I disposa que els d'Uixó deixin l'aigua a *Eslida* (*El Arch.* I, 258, 248, 262, i v, 60).

Restà, doncs, població sols morisca, o quasi, fins al S. XVII, a l'expulsió; consta amb 45, o 50, focs moriscos en els censos de 1563, 1572 i 1602 (Lapeyre, p. 33), i fins sembla que s'hi anaven retirant els moriscos refractaris, car en tenia 170 el 1609, en què consta, escrit *Eslida*, com pertanyent al duc de Cardona (Reglà-B., p. 10). En efecte els moriscos d'aquella ro-dalia estaven alçats el 1620, en què se'ls envià una columna, amb sagnant batalla prop d'Aín (GGRV, p. 910).

ETIM. Res no se n'ha escrit. A desgrat d'aquell vigor islàmic, l'aire del nom ja desaconsella cercar-li origen aràbic. Hi ha hagut una arrel aràbiga *šld*; però ni s'hi presta l'estructura del nom, ni sembla que aquesta arrel pertanyés a l'àrab d'Occident: manca totalment en el *Suppl.* de Dozy, en Beaussier, Lentin, Ferré, Fagnan..., es troba en algunes fonts orientals, poc fecunda, amb el sentit de 'ser dur', 'àrid', o bé 'avar', i en aquesta acc. l'adj. és *ašlad*, inconnectable fonèticament; pitjor *ašlād*, perquè no és més que un plural de *šald* id., i una imela en *í*, és impossible en àrab valencià; altrament tampoc es troba sota aqueixes traduccions en *PALC* ni en Lerchundi; ni hi ha NPP d'aquesta arrel en Hess.¹

Descartat totalment el supòsit d'arabisme (1); en canvi és ben concebible que sigui nom mossàrab. Jus-

tament els topònims menors de convincent etimologia mossàrab, abunden en el te. d'Eslida, i en els veïns: allí *La Róssa* (XXIX, 163,16), *Fonillet* (165.1), *Cova de L'Orét* (165.2), *Taraguan*; i molts més a Aín, Artana, Beo, Betxí: formant-hi potser majoria entre els d'explicació obscura; no en proporció tan gran, respecte dels arabismes, entre els de Fondegulla, V. d'Uixó, Xilxes etc., i tanmateix també allí nombrosos. Els noms d'aquests pobles mateixos, són mossarabismes: *Aín*, *Beo*, *Betxí*, *Xilxes*, o heretats d'abans a través del mossàrab, o bé arabitzats. Assagem, doncs, algunes especulacions per aquesta banda.

(2) Uns 9 k. SE. d'aquest poble, en el te. de la Vall d'Uixó hi ha el barranc de l'*Aigualit* (XXXIX, 190.23), i en el de Fondegulla, que és entremig, registro un Barranc d'*ezlida* ('26 × '51), nom igual al del poble veí; no és que vagi cap a Eslida, perquè aboca cap al riu Belcaire, en direcció oposada. Si els combinem podríem pensar que *Aigualit*/*Esg.* podria sortir d'AQUA LATA 'riera ampla' (recordem l'ètimon d'*Igalada* etc.); els moriscos pron. -à per -a (i de vegades era escapçada per catalanització), i el canvi d'una inicial *ez* en *es*: és un fet trivial: oc. ant. *esgal/egal* 'igual' etc. ¿Podríem arribar així d'*esgalida* a *Eslida*? Però no, no sols perquè caldria recórrer a la imela de grau granadí (*ā* > *í*, i no *e*), possibilitat que ja he descartat en terra valenciana, sinó perquè fóra inconcebible l'eliminació de la síl·laba -*gya*.

(2b) Potser ens podríem replegar cap a un ètimon INSULA LATA 'illa ampla', recordant que *illa*, *irla*, *insola*, i *algezira*, en toponímia, s'han aplicat tant a camps i terres adossades a un riu o torrent o vora mar, peninsular o no (cf. *Ansalonga*, *Isuela*, *Les Irlas*, *l'Ingla*, art. nostres): ja s'hi prestaria la topografia d'*Eslida*, poble vora el riu d'Aín, entre aquest, i el barranc afl. de la dreta; la reducció d'*isuelida a *Eslida* no faria gran escrúpol; però de nou car rebutjar-ho per la impossible mena d'imela; i falla el marxapeu d'aquell *Aigualit*, que pot ser simplement l'adj. cat. *aigualit* 'ple d'aigua'; el Barranc d'*Eslida*, de Fondegulla, no deu ser un homònim, sinó extensió del nom: per tal com deu passar-hi el camí de Fondegulla a Eslida. I tot plegat ja resultava una combinació força arbitrària i ben forçada.

(3) Impressiona la vista d'*Eslida* que ens proporcionen les fotos de GGRV (p. 786) i l'*Enci. Cat.*; l'església superbament dominant el caseriu des del cap del turó, on s'esgraonen les cases. Suposaríem que d'*església* ve el nom del poblet? passant des del mossàrab a través de l'àrab (incapaç de pronunciar un grup de tres consonants), es reduiria a *ezlèiza*, i d'aquí *ezlīda*, ajudant-hi una dissimilació de les *zz*, i el sentiment de la correspondència moss. *ei* = cat. *i* (*mei/mig*). Caldria admetre que el mossàrab hagués fet la mateixa alteració sui-generis de ECLE- en *esgl-*; però sobretot és absurd suposar que un poble que restà mahometà fins al S. XVII, vagi pendre nom de l'església en el mossàrab arabitzat dels moriscos —que altrament ells haurien anomenat més aviat amb els antics noms mossàrabs BASILICA (cf. el veí *Beselga*) o AL-